

BOUVIER, Jean-Claude (2003): *Espaces du Langage. Géolinguistique, toponymie, cultures de l'oral et de l'écrit*. Ais de Provença: Publications de l'Université de Provence, p. 412.

Conegut sobretot per haver estat responsable de l'*Atlas Linguistique et Ethnographique de la Provence* (ALP) juntament amb Claude Martel —etnòloga i etnògrafa amb qui ha col·laborat sovint—, el nom de Bouvier va associat al d'aquells que van pentinar la geografia romànica de l'hexagon seguint la crida de Dauzat i l'objectiu d'ampliar l'obra de Gilliéron: al de Gardette o Nauton, passant pels de Séguy, Ravier o Boisgontier, a més de —és clar— Charles Rostaing, que també va tenir art i part en l'ALP.

Però les investigacions de Bouvier, malgrat aquesta fita i el fet que les seues recerques no n'estiguin sovint del tot deslligades, van molt més enllà d'aquell atles, i consisteixen en una producció sobretot àmplia però també heterogènia. Originari de Romans, a la Dròma, arran de la frontera lingüística entre occità i francoprovençal (a prop de Valença o Tornon, encara occitans, però més encara de Sent Donat), Bouvier és autor d'una tesi doctoral sobre els parlars occitans del seu departament, presentada a la Sorbona dos anys abans de l'aparició del primer volum de l'ALP. Justament després d'exercir la docència durant quasi trenta anys a Ais —i també d'ocupar-hi càrrecs d'altra responsabilitat i passar per successives promocions que l'han dut fins a la condició d'emèrit—, aquest volum es presenta no només com un homenatge de la Universitat a un investigador en motiu de la seua jubilació, sinó també com una mena de recorregut per la trajectòria científica de l'autor, que ha seleccionat i ordenat una trentena de textos amb dates que van des de 1971 fins a 1997. Textos que representen —amb una extensió total de quasi quatre-centes pàgines— una mica més de la quarta part de la seua producció científica no apareguda en volum, del centenar consistent en ar-

ticles en revistes especialitzades o comunicacions en reunions científiques exposats en la bibliografia final recapitulatòria.

Recull que és, deixant de banda les mostres exemplars de rigor en occità, completament en francès. I que disposa de dosis de cartografia, de gràfics i de taules i d'un motiu fotogràfic a la coberta: una panoràmica des de la localitat de Luns (oficialment Lus la Croix Haute), a l'est de la Dròma. Motiu que, per cert, no fa altra cosa que tornar a incidir en el component autobiogràfic d'aquesta publicació, advertit fins i tot en el prefaci.

Bouvier és un dialectòleg clàssic: però també un investigador eclèctic que depassa l'estricta geolingüística. I això és visible ja en les seccions o blocs temàtics en què es divideix el volum, on es descobreixen els seus principals interessos en recerca. D'entrada, sense sorpreses, la dialectologia: el compartiment inicial i quantitativament més abundant. Però, tot seguit, quatre blocs més. Per aquest ordre: onomàstica, una secció anomenada *Oralité, identité, mémoire*, una altra de lingüística romànica i lingüística general i, finalment, una de literatura occitana però també francesa.

Ja a la contracoberta es cataloga l'onomàstica com una de les principals preocupacions de l'autor en l'actualitat, i que el bloc que s'hi dedica sigui el d'extensió més reduïda —amb tres articles— deu ser un fet simplement circumstancial, condicionat perquè en el recull no s'inclouen treballs recents ja que precisament un dels darrers monogràfics publicats per Bouvier en format de volum —referenciat en l'inventari bibliogràfic final— s'ocupa dels noms de lloc del Delfinat. És en aquesta secció on, a més de fer acte de presència afers com la individualització onomàstica amb motius humorístics o malnoms aplicats com a gentilici, apareix recurrentment el tema ja clàssic de la imbricació de la dialectologia i la toponímia, amb les distorsions preceptives entre peces lèxiques comunes i les fossilitzades en l'onomàstica: amb exemples també clàssics en l'àmbit occità com els resultats de PODIU, però també amb d'altres com les formes *granja* i *fërma*, exemple en el qual la toponímia resulta prou important per aclarir els problemes causats per la interferència del francès.

Les seccions quantitativament més importants són la tercera i la cinquena, totes dues amb sis articles. En el primer dels casos, Bouvier recull investigacions que són de manera efectiva un prolongament de les seues recerques dialectològiques. Més enllà d'episodis com les reflexions sobre l'etnotext o de les recomanacions pràctiques per a la transliteració de materials orals mitjançant signes gràfics —que no s'allunyen gaire dels recursos de les modernes anàlisis conversacionals—, és en aquest bloc on s'examinen elements de la tradició popular presents en els materials orals recollits en treball de camp —com el tema del *darrer* en tant que element de la memòria col·lectiva— i es tracta també la variació diatòpica ja des d'un punt de vista més etnogràfic i etnolingüístic, o fins geonarratiu, perquè el cert és que alguns procediments no s'allunyen tampoc gaire, en alguns casos, dels de l'estricta anàlisi d'unitats argumentals o narratives. D'aquesta manera, s'exploren les concordances i divergències entre diferents indrets occitans (Luns per una banda i punts dels Alps Marítims, del Massís Central o de Losèra per una altra) en els contes de por amb participació de llops o bé en d'altres narracions populars —algunes com la coneguda Jan de l'Os—, cosa que condueix al lector a un dels camps al qual Bouvier ha dedicat una certa atenció: el de les interaccions entre les narracions populars i la literatura escrita, sobretot quan aquesta darrera no és una obra estrictament individual d'un autor sinó una fixació escrita de contes orals tradicionals.

Aquest afer reapareix expansivament en el darrer dels blocs, que té més d'això que no pas d'estricta crítica literària. A través de Jean Giono —que Bouvier catapultava a gran coneixedor de la Provença profunda de la zona de Manòsca—, però sobretot de dues icones de la literatura occitana dels darrers cent-cinquanta anys: Frederic Mistral i Max Roqueta. Del segon es focalitza la coneguda *paraula retrobada* (prèviament perduda), i de Mistral se n'analitzen les connotacions dels col·lectius mediterranis a través d'una lectura transversal de l'obra —ja prou mediterrànida— del poeta de Malhana: de *la Coupo Santo* dels catalans —paradigma d'imatge positiva— fins als *Mirèio, Ca-lendal* o *Lou Pouèmo dóu Rose*. Però tant de l'un com de l'altre també es disseccionen —seguint la

línia anunciada al tercer bloc— els elements, arguments i unitats narratives de les obres —respectivament— de *L'Ome Juste* i *Verd Paradís*, la més cèlebre de l'escriptor montpellerenc, i, doncs, la incidència de l'oralitat en aquelles produccions.

Al mig d'aquells dos, com a quart bloc, el de lingüística romànica i general: bloc amb articles més anecdòtics que no pas categòrics, que provoca —malgrat el títol— una certa impressió de calaix de sastre per agrupar-s'hi l'interès per assumptes com les illes lingüístiques¹ o la polèmica entre Wartburg i Brun sobre la partició entre francès i occità —afer de base més política que científica, per altra banda— amb una comunicació feta a Bunifaziu sobre el toc de morts que seria més pertinent en el tercer bloc o amb la descripció de l'experiència de l'occitanòfon de la vall Estura —vora Coni, al Piemont— César Raugido, que té més de sociolingüística que de lingüística romànica o general. Cal anar amb compte, per tant, amb els judicis fets superficialment: no hi ha crítica literària efectiva en la secció literària, ni lingüística romànica —menys encara general— arreu on hom l'esperaria. I alguna cosa similar passa en el bloc de dialectologia, on un monogràfic sobre la posició subjectiva dels occitanòfons de la Dròma en relació a la llengua occitana té més de sociolingüística que de variació diatòpica: es tracta d'una radiografia —sense dades estadístiques, però amb informacions directes tant o més fiables de qui ha solcat el territori— de la situació de l'occità en aquell indret, en bona part exportable a d'altres llocs, fins i tot de l'altre extrem del domini.

Malgrat això, la selecció i l'ordre semblen prou calculats: alguns articles s'encavalquen amb d'altres, i fins insisteixen en els objectes d'estudi dels precedents o en repeteixen l'enfocament analític.² I el que sí que no sembla en absolut casual és l'obertura i el tancament del recull. Per acabar, la *Trilogie* de Marcel Pagnol, on es repassen tòpics provençals i marsellesos com els arquetipus del *franciot* o del *franchimand* o l'enfrontament simbòlic —amb les implicacions que suposa— entre Marsella i París. Per començar, un article publicat inicialment en occità als annals de l'IEO i reproduït l'any següent a la RLiR, que no és altra cosa que una declaració de principis. No tant pel refús inicial —implícit però alhora nítid, que Bouvier ha fet arribar quan ha calgut als responsables institucionals— al secessionisme lingüístic de sectors provençals minoritaris, sinó més aviat perquè s'hi desenvolupa raonadament un dels arguments dels quals ha fet bandera aquest filòleg occità: un dialecte *provençal* que no sols inclouria el provençal estricte, sinó també el més oriental dels dialectes nord-occitans, independentment de la isoglossa que separa la presència o absència de palatalització en CA- i GA-. En coherència amb l'ALP i fins amb el títol —ple d'intencionalitat— de la seua tesi doctoral,³ Bouvier inclou en l'etiqueta *provençal* la modalitat que Bèc ([1963] 1977: 48) va acabar anomenant *vivaro-alpí*, i que abans Ronjat (1941: 35) havia catalogat de bloc *alpí-delfinès*. El dialecte, en definitiva, que presenta el vell problema nominalista: el de disposar d'una denominació apta i amb prou tradició que pugui englobar tots els territoris on es parla, dels Alps fins més ençà del Roine. El que ha rebut les denominacions més variades de tots els occitans: entre elles *delfinès*, *gavot* o *provençal alpí* —que Bèc mateix també va usar.

Algunes de les raons exposades per justificar aquesta gran Provença són de tipus lingüístic: les solucions comunes entre provençal i vivaro-alpí. Però si aquests ja són fets que es manifesten so-

1. Sorprenent, per cert, que Bouvier afirmi que l'exemple occità més famós d'*isolat linguistique* siguin els protestants del Velai.

2. Alguns continuen o culminen clarament els anteriors: com en la secció de dialectologia, on un article sobre els cursos fluvials en occità oriental és seguit per un altre sobre el mateix assumpte en els parlars alpins de les valls occitanes d'Itàlia. També n'hi ha que fan l'impressió d'aparellar-se, com el dedicat, en aquella mateixa secció, a *òrt* i *jardin* i el de *soir* i *nuit*, immediatament anterior i basat també en l'oposició entre dues formes que poden competir o confondre's.

3. L'ALP, malgrat que té com a límit occidental el Roine i que no s'ocupa de les valls occitanes d'Itàlia, sí que s'encarrega, més enllà de la zona *estrictament* provençal, de tot el departament de la Dròma —el de Bouvier—, de tots els Alps d'Alta Provença i els Alts Alps i fins de la part meridional de l'Isèra. Pel que fa a la tesi de Bouvier, el títol era *Les Parlers Provençaux de la Drôme*.

bretot però no sistemàticament en la zona oriental d'Occitània,⁴ els altres arguments de Bouvier ja són de tipus històric, social o geogràfic: com l'existència de centres urbans al sud i no al nord, el factor comunicatiu dels cursos fluvials o l'existència d'una *consciència lingüística regional*, que realment deu tenir més de *regional* que de *lingüística*. Ja partint d'aquesta base —arguments més extralingüístics que lingüístics— es fa ben difícil de subscriure les tesis de Bouvier. Afegim-hi encara que prescindir de la distinció en el tractament de CA- i GA-, per molt que fins Alibèrt ho fes en algun moment concret,⁵ suposaria reorganitzar una classificació acceptada de manera general i també funcionalment útil: per molt arbitrària que sigui la isoglossa —que n'és, en bona part, sobretot quan sovint no hi ha [ka]- o [tʃa]—, per exemple, sinó variants intermèdies en àmplies zones. Diuem, a més, que tenir en compte els identitarismes regionals resulta aventurat: perquè de distorsions entre adscripcions regionals i realitats dialectals se'n poden retrobar arreu d'Occitània.⁶ Una altra qüestió és l'afer nominalista, i que el dialecte septentrional més oriental disposi o no del qualificatiu de *provençal*, cosa que més val no confondre amb la distinció entre els blocs dialectals meridional i septentrional.

Malgrat que sigui més que discutible la desconfiança de Bouvier cap al paper del tractament entre CA- i GA- i que les tesis esmentades de l'article inicial de Bouvier presentin inconvenients notables per ser subscrites, no vol dir que aquest article no presenti tantes virtuts com la resta del recull. Malgrat que el provençal clàssic i estricte —amb l'excepció niçarda— roman immutable (i, per tant, el debat sembla en bona part purament nominalista), s'hi combina l'horitzontalitat amb la verticalitat, s'hi exposa la permeabilitat de certes zones septentrionals a través de les conques de la Durança, la Blèuna i la Ubaia o bé s'hi dona una explicació conjunta a l'anomalia niçarda i les especificitats alpines a través d'un eix nord-sud que talla pel mig el que separa parlars septentrionals i meridionals. Un eix indicatiu de lateralitat que agruparia per una banda les varietats orientals (el nord-occità alpi i el niçard) i per una altra les occidentals més permeables (el provençal rodanenc i mediterrani i el nord-occità dit *vivaro-delfinès*).

En la resta dels treballs dialectològics del recull es reproduïxen alguns dels elements d'aquest article, també recurrents en la producció de Bouvier. Reapareixen doncs, les referències a la isoglossa que separa parlars septentrionals i meridionals, de la qual se'n limita en alguns casos l'impacte, com quan s'apunta una incidència major de certes monoftongacions en el novè dels articles del recull. O bé es torna a insistir en una Provença permeable i una *Provença* conservadora, i en la *me-*

4. Bouvier cita la inestabilitat de les oclusives finals, la vocalització de -L' o el manteniment de nasal en el cas de -N', que apareixen en algunes zones orientals i no pas al conjunt dels dos dialectes. Ben bé podria haver citat, perquè apareixen de manera més regular, la presència de -e de suport en les terceres persones de l'indicatiu de verbs de la segona i tercera conjugacions, una selecció pròpia d'incoatiu o fins —segons com— la diftongació espontània de ò tònica. Bouvier esmenta, sorprenentment, el sistema nominal amb article plural invariable *lei(s)* com a un tret circumscrit al provençal estricte, quan també és nord-occità: potser perquè a la Dròma és majoritari el sistema general amb *los* i *las*. Però *lei(s)*, com ja deu saber perfectament Bouvier, apareix també a la part meridional del seu departament.

5. Alibèrt (1976: XX) no va tenir cap problema de vincular tot el gavalданès al bloc llenguadocià malgrat que ja a Menda i fins Florac hi hagi palatalització en CA- i GA-.

6. Ben a prop, l'adscripció a Provença de les zones provençalòfones a l'oest del Roine, a l'actual departament del Gard (que fins formen part de l'ALLOr, per altra banda) és —si més no— de mal practicar amb arguments històrics. I les distorsions van més enllà, amb llenguadocians agenesos que s'autocataloguen gascons, perigordins que parlen llemosí i alguns gasconòfons que es defineixen llenguadocians. I és que, per cert, en les adscripcions regionals, caldria tenir en compte fins on arriben, en alguns casos, les comunitats regionals tradicionals i els límits administratius de les antigues províncies, que no havien, per força, de coincidir. Tinguem en compte que fins i tot l'enlairat departament dels Alts Alps formava part de la província de Provença. Però que, alhora, Mistral apuntava com a límit nord de la Provença Embrun i el Tricastin, al sud dels Alts Alps i de la Dròma respectivament (Mistral 1979, II: 658), cosa que no coincideix ni amb la isoglossa ni amb les antigues fronteres provincials i contribueix a augmentar una sensació de desordre de la qual ha de prescindir la catalogació dialectal, perquè segons el cas els arguments serien uns o altres.

ridionalització de certs parlars septentrionals que supera la isoglossa del tractament diferenciat de CA- i GA-. Però Bouvier va més enllà de Provença —en format ampli o reduït— i els seus comparatiments interns i, interessat en les fronteres dialectals tant com en les lingüístiques, s'endinsa fins en el domini francès i fa també atenció especial al francoprovençal i al seu límit amb l'occità, no només pel flanc lèxic, sinó també tot submergint-se en les profunditats del sistema fonològic i endinsant-se en el terreny sintàctic de l'obligatorietat o facultativitat del subjecte pronominal.

Que en la secció de dialectologia —amb més geolingüística que dialectologia, per cert— apareguin occità, francoprovençal i francès justifica l'etiqueta *dialectologia occitana* i *galloromànica* de la primera secció, encara que *galloromànica* calgui veure-ho sobretot com un eufemisme d'hexagonal. I és que encara que això no passi només en Bouvier sinó que no sigui excepcional dellà de la frontera, i malgrat hi hagi articles en els títols dels quals apareguin sintagmes del tipus *espace gallo-roman* o *atlas linguistiques gallo-romans*, les al·lusions al català són extremament escasses.⁷ Fins es prescindeix de l'ALPO de Guiter malgrat la perennitat dels atles regionals francesos.

Perquè, de fet, aquest sí que és un element recurrent: les referències constants als atles. Malgrat que Bouvier conegui perfectament la bibliografia especialitzada (dels autors de capçalera com Wartburg, Jaberg i Jud, Mistral, Levy o Ronjat fins a les monografies locals o comarcals), analitzi textos antics recollits en antologies (com en el cas de *champ* i *camp* en gal·loromànic) i disposi de materials abundants obtinguts per ell mateix de la Dròma o provinents d'altres punts orientals d'Occitània, la font regular de dades fora del seu àmbit territorial d'investigació són els atles regionals.⁸ Això pot ser biogràficament comprensible i fins permetre una visió ràpida i global de la variació diatòpica a tot l'hexàgon: però no per això deixa d'estimular reserves en els resultats i la panoràmica, sobretot en un domini lingüístic com l'occità, on la manca d'un referent estàndard data de segles i on és prou fàcil de projectar fets insulars o bé d'oblidar-ne d'altres de qualitativament excepcionals a través d'aquella mateixa xarxa de localitats d'un atlas.⁹

Però bé, no donem una visió errònia del conjunt. Es poden tenir reserves envers aquesta excessiva dependència dels atles en l'àmbit geolingüístic, esmenar alguns detalls formals dispersos pel volum¹⁰ o censurar certes etiquetes per les seues connotacions.¹¹ Es pot dubtar de la idoneïtat de

7. Una d'aquestes poques a l'article definit del català insular després de citar el sard, i ja en la quarta secció, no pas en la dialectologia. Sí que en molts casos hi pot haver una raó de pertinència, però no pas en d'altres. Perquè la pertinència efectiva que certes dades catalanes poden tenir de Provença estant és inqüestionable (com en els articles sobre l'oposició entre *soir* i *nuit* en occità oriental i francoprovençal o *ört* i *jardin* en la literatura medieval occitana, quart i cinquè del recull, per exemple). Però també perquè Bouvier no té inconvenient en citar el DCELC de Coromines per esmentar el portuguès o l'espanyol en alguns casos concrets sense fer el mateix amb el català, malgrat que aquest pugui coincidir amb els anteriors en formes o solucions. El gal·loitàlic té una presència discreta, per altra banda. Bouvier, vinculat a l'*Atlante Linguistico ed Etnografico del Piemonte occidentale*, dedica el tercer article a l'estudi del *ruisseau alpin*, però es tracta, de facto, de l'occità de les valls occitanes d'Itàlia amb dades d'aquell atlas, el veí oriental de l'ALP.

8. Els veïns (ALJA, ALLY, ALMC, ALLOr) però també els altres: i en un article com el dedicat a la formació lexicològica de les formes equivalents a l'occità *plovinejar*, se'n referencien disset a més de l'ALF. En l'àmbit estrictament geolingüístic Bouvier només utilitza alguna altra font com a informació prioritària al mateix nivell que els atles regionals francesos quan algun d'aquests no li forneix les dades bàsiques necessàries, com en aquell mateix article. Davant del fet que l'ALG de Séguy no disposava d'una carta amb l'enunciat *il bruine*, sinó només amb el substantiu *bruine*, Bouvier fa recurs al diccionari de Palay i a materials inèdits facilitats directament per Jacques Boisgontier, artífex de l'ALLOr però gascó de Bordeus i bon conxeador dels parlars occidentals.

9. Bouvier mateix, en el primer article de la secció d'onomàstica del volum, posa en evidència el que diem en localitzar una zona reduïda amb palatalització de lateral en CL- «qui avait [...] échappé aux mailles trop larges des Atlas: l'ALF aussi bien que l'*Atlas Linguistique de Provence*».

10. En general pocs i sense gaire transcendència. No és *casal* la forma de referència gascona, com s'apunta a propòsit de *ört* i *jardin*, sinó *casau*: amb la mateixa vocalització de lateral que en provençal. En l'article sobre l'*isolat linguistique* se cita un treball de Ravier que no apareix després en la bibliografia final.

11. Com l'*identité méridionale* evocada en tractar de Marcel Pagnol, per exemple.

materials orals en francès —i no en occità— en l'àmbit més etnogràfic, o bé, encara, poden sorprendre certes seleccions de sistema gràfic en alguns textos o fragments en occità, que potser són conseqüència de l'especial visió que té Bouvier de l'afer de les grafies.¹² Però el cas és que, deixant de banda aquests fets puntuals, més o menys notables segons el cas, el recull de Bouvier compta amb nombrosos mèrits. El volum és en primera instància la mostra d'una recerca iniciada ja fa temps, madurada amb els anys i generadora de resultats més que lloables de la zona oriental del domini occità i també de la gradual frontera entre occità i francoprovençal. I l'autor és un d'aquells filòlegs que combina la tradició dialectològica clàssica amb l'eclecticisme sense apriorismes i amb la tan lloada multidisciplinarietat (o interdisciplinarietat, segons com); dels que posa de costat grans quantitats d'informació recollides directament sobre el terreny amb anàlisis rigoroses. Dels que destil·la qualitat: alta qualitat analítica, tant si es tracta de l'occità, del qual Bouvier té una visió global i no atomitzada, com si es tracta del francès o del francoprovençal, varietat, aquesta darrera, gens allunyada de la seua localitat d'origen i de la qual Bouvier també és un excel·lent coneixedor. En definitiva: que —amb el permís de les altres varietats romàniques de l'hexàgon— tenim davant una excel·lent mostra de filologia occitana. I, per ser més concrets, en un sentit prou ampli del terme *filologia*.

AITOR CARRERA
Universitat de Lleida

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALIBERT, LOÍS (1976² [1935]), *Gramatica Occitana segon los parlars lengadocians*. Montpelhièr: Centre d'Estudis Occitans.
- BÈC, PÈIRE (1977 [1963]), *La Llengua Occitana*. Barcelona: Edicions 62. [Traducció catalana de l'original francès].
- MISTRAL, FREDERIC (1979 [1887]), *Lou Tresor dóu Felibrige*. Rafèla: Marcel Petit. [Reedició en dos volums.].
- RONJAT, JULES (1941), *Grammaire Historique [sic] des Parlers Provençaux Modernes*, IV. Montpel·ler: Société des Langues Romanes.